

TASNÁDI ISTVÁN: NEXXT CSAK A SHOW

Csalódást kelt a Krétakör Színház új bemutatója. Nem színházi minősége miatt, inkább azért, mert nem lehet színházi minőségként értelmezni.

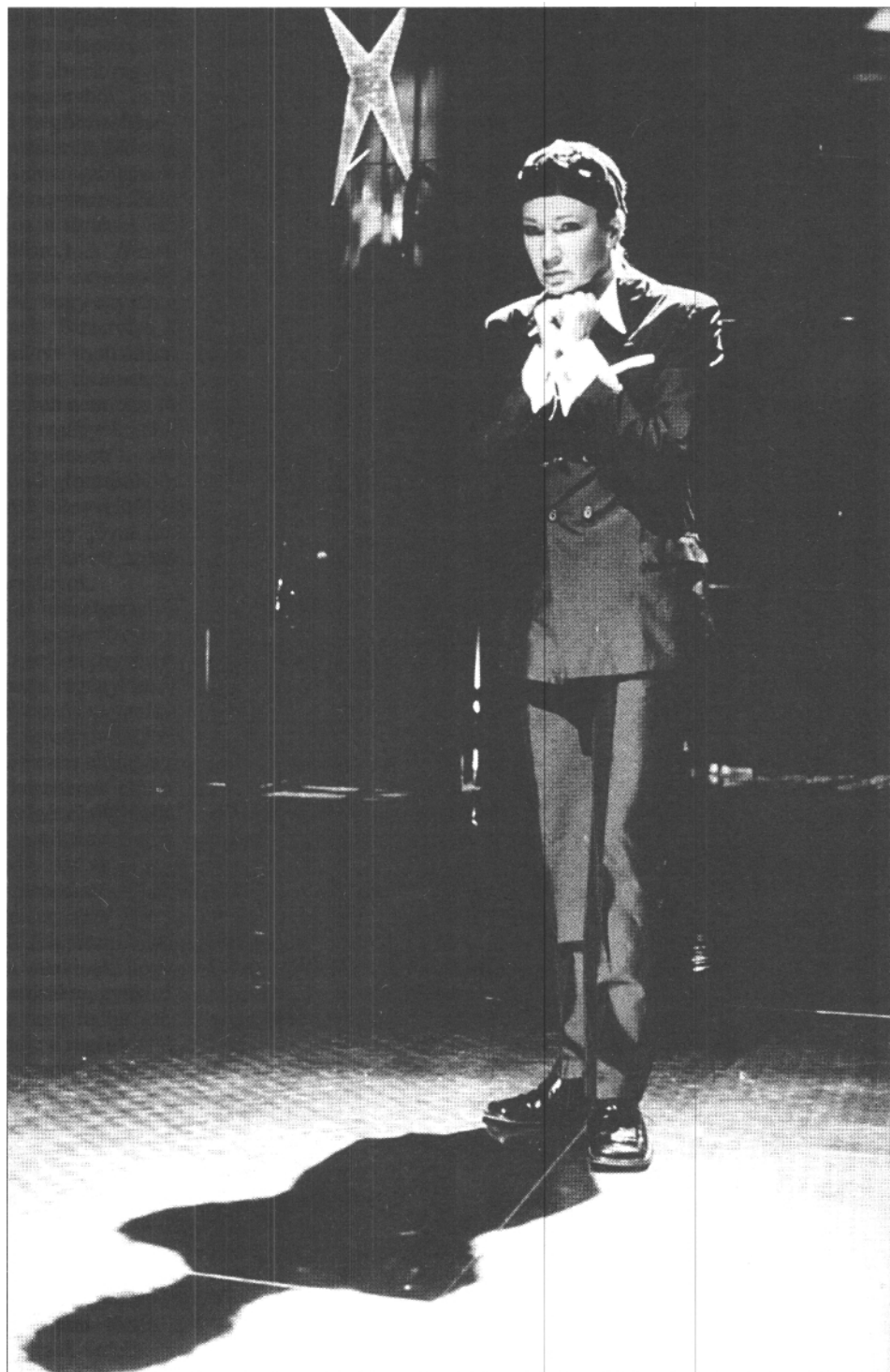
Az alkotók (Tasnádi István író és Schilling Árpád rendező) arra vállalkoztak, hogy az erőszak tombolását ábrázoló két kultuszregényből, Burgess Gépnarancsából (1962) és Ellis *Amerikai* psychójából (1991) készítenek előadást. Minden adaptáció eleve két-esélyes vállalkozás. (Kubrick ragyogó filmet készített a Burgess-regényből, az *Amerikai psycho* újabb keletű megfilmesítése - a hírek szerint - nem igazán sikerült. Márton László-nak a Budapesti Kamaraszínházban 1992-ben bemutatott Gépnarancs-változata sem bizonyította, hogy ez a történet alkalmas a színpadi megjelenítésre.) A *Nexxt* alkotói azonban eleve túllépnek az adaptáció megszokott formáin azzal, hogy egyszerre két regényre is hivatkoznak. Bizonyára össze lehetne rakni a két könyv motívumaiból egy újabb, önmagában kerek történetet. Tasnádi szövegváltozata azonban nem erre törekszik. Inkább csak felidézi a regények néhány helyzetét, egy-két kulcsjelenetét, fordulatát, mintegy megidézve a legfontosabb szereplőket. Ehhez azonban a könyvektől független új közeget teremt, amely jóval fontosabbá válik, mint a regényből átvett szituációtöredékek és történetfoszlányok.

A vele folytatott beszélgetést időnként Rex Madison házi videofelvételei szakítják meg. (A figura az *Amerikai psycho* főszereplőjére emlékeztet, bár a regényben Pat Bateman a neve.) A szerkesztők ugyanis - miközben a hatvanas évek agresszivitásáról faggatják a hírhedt, de jó útra tért huligánt - médiatörténeti eseményt készítenek elő: a T. S. I. elitkommandó segítségével élő adásban próbálják meg elfogni a kilencvenes évek perverz sorozatgyilkosát. (Ez az ötlet azonban merőben idegen az *Amerikai psycho* szellemétől, a regényben ugyanis Pat Bateman időnként megkísérli leleplezni magát, üzenetrögzítőre mondja valakinek, hogy miképp ölte meg közös ismerősüket, gyakori elszólásai vannak, de ezt nem hallja meg senki. Nincs kijárat - mondja a regény utolsó mondata, mert az általa bemutatott világban nemcsak a bűnhődés ismeretlen, hanem a bűn is teljesen érdektelenné vált.)

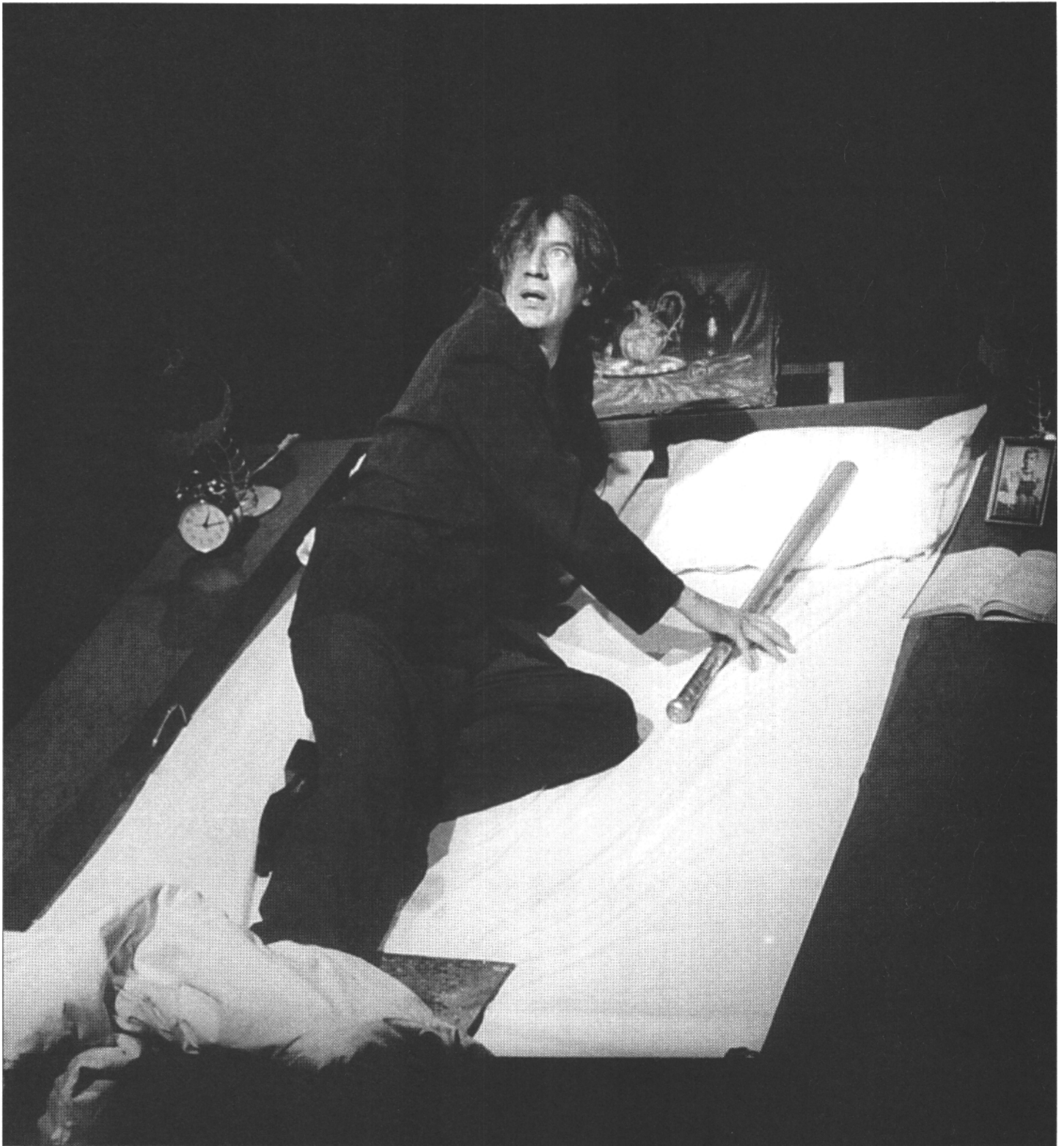
Bármennyire frappánsnak tűnik is ez az alapötlet, nem alkalmas arra, hogy - akár a szöveg, akár az előadás szintjén - önálló világot teremtsen. A tévé-show mint keret valójában megköti az alkotók fantáziáját: a tömegszórakoztató műfajok formai sajátosságai ordítóan üressé és feszélyezően banálisá változtatnak mindent, ami történik. Kicsi Alex (Mucsi Zoltán) csak érdektelen általánosságokat képes mondani arról, hogy mi történt vele. Egodoki (Terhes Sándor), a mé-

diasztár pszichiáter lapos közhelyekben beszél az események belső mozgatórugóiról. (A máskor oly szellemes szerző mondatai ezúttal nyelviileg is unalmasak. Vagy csak a próbafolyamat alatt veszték ki a színek a szövegből?) A show-keret rákényszeríti az előadóra, hogy a szereplők az előtt kommentál-

ják az eseményeket, mielőtt bármit is megismernének belőlük. Később a történetet néhány (időnként drasztikussá váló) szituációs játék idézi fel. (Olyan ez, mintha Kicsi Alex számára egyszemélyes TIE-(angol drámapedagógiai)foglalkozást szerveznének a show rendezői. Csakhogy itt nom személyiségének

Frau Plastic Chicken: Udvaros Dorottya

Kicsi Alex: Mucsi Zoltán (Koncz Zsuzsa felvételei)

megismerése, inkább emberi megalázása a kimondatlan cél.) Embereket látunk, akik - miközben azt imitálják, hogy egy tévé-show vendégei - eljátsszák, hogy mi is történhetett a múltban. E többszörös áttételek miatt válnak annyira érdektelenné (és keresetten kiszámíthatóvá) a Gépnarancsból átvett motívumok. Hasonlóképp eltávolít a történettől, hogy az *Amerikai psycho* kulcsjeleneteivel videobejátszásként találkozunk (bár a call-girlök lemészárlásának és feldarabolásának - óvatosan fényképezett - jelenetei sokakat felkavarnak). A színházi előadásban megjelenő film a kortárs színház egyik legfontosabb (és legdivatosabb) problémája. A *Nexxtben* azonban ez nem válik kérdés tár-

gyává. Az alkotók egyszerű betétként használják ezt a más mechanizmusok szerint ható művészi formát.

Az adaptáció (és a színrevitel) legellentmondásosabb része, amikor két korszak emblematikusnak tekintett gyilkosa találkozik egymással. A show logikáját követve szórakoztató vetélkedőt kerekítenek számukra az alkotók: előbb modellek öltözeteit írják le, aztán karaokét énekelnek egy klipre, majd tréfás görkorsolyás sorverseny következik, később, visszatérve a szituációs játékokhoz, a párkapcsolatokból vett helyzetek tárják fel az érzelmeiket. Mindez az előadásban épp-olyan öncélúnak hat, mint amennyire bombasztikusan működik egy tévé-show-ban.

Schilling Árpád rendezésének legfőbb problémája, hogy nem képes színházi formává változtatni a keretként felhasznált show-elemeket (és ebbe törés nélkül beilleszteni a sokfelől vett, rendkívül eklektikus anyagot). A tévé-show-t utánozza, nem ironizálja, nem fordítja ki önmagából, nem formálja új minőségé. Meghagyja esetlegesnek, felszínesnek, magakelletőnek. A külsőségeire figyel, s nem a benne megnyilatkozó emberi minőségre és manipulatív világképre. Hagyja, hogy a játékoság - akár egy tévé-show-ban - öncélú maradjon, s nem használja arra, hogy emberi kapcsolatokat, valóságához fűződő viszonyokat mutasson meg a segítségével, ahogy ez a színházban szokás. Arra pedig

végképp alkalmatlan ez az imitált színházi show, hogy személyiségek váljanak láthatóvá benne. A színészek privát érdekességükben mutatkoznak meg, mint egy a tévé-showban, és még hagyományos értelemben vett színpadi figurákat sem formálnak.

Udvaros Dorottya nagy odaadással, fegyellemmel játssza végig a show műsorvezetőjének a szerepét, de nincs mire támaszkodnia, nincs miből figurát építenie. Az átöltözések nemigen segítik, és a helyzetek is alkalmatlanok. Frau Plastic Chicken nagy szakértelemmel működteti a show gépezetét, de maga alig-alig mutatkozik meg benne. Talán Udvarost művészi ízlése kíméli meg attól, hogy a tévé-show-k műsorvezetőinek toladó magamutogatására, banális-felszínes önhietségére játsszon rá. Ennél súlyosabb alakot látunk - egy olyan közegben, ahol igazán semmi nem hangsúlyos. Így a színésznő - mivel azonosíthatatlan kreatúrát formál meg - magát az ürességet kénytelen megjeleníteni. A két gyilkos figurája könnyebben azonosítható, de a show keretein belül felkínált helyzetek csak elnagyolt típusok megjelenítését teszik lehetővé. Mucsi Zoltán Kicsi Alexe gátlásos, zavart, sajnálatra méltó, esendő alak. Összetettebb figura azért nem formálható alakjából, mert a show-ban átélt megaláztatások nyomtalanul múlnak el fölötte: engedelmes vendégként újból és újból visszatér a játékba, mintha addig mi sem történt volna vele. Bodó Viktor tenvére mászó-

an magabiztos, rendíthetetlen főlényű, hidegvérű figurát formál. A helyzetek, amelyekben a színpadon megmutatkozhat, ennél többet nem árulnak el róla. A többieknek sincs igazán mit játszani. Láng Annamária és Péterfy Borbála csak a filmrészletben kap igazi szerepet, a színpadon jobbjára statiszták, akár Nagy Zsolt és Csányi Sándor. Terhes Sándor számára sem színészi feladat a lapos közhelyek elokos(tojás)kodása. Kedves jelenség a kettős szerepet alakító Bánki Gergely; a bejátszásokban megjelenő alak azonban jóval érdekesebb a színpadi figuránál.

A kváziszínházi show épp azt akadályozza meg, hogy felkavarjon, megrendítsen az, amiről az előadás beszél. Ha nem teremtett valóságként fogjuk fel a játékot, akkor nem érdemes behelyezkedni a világába. Akkor csak zsigeri rosszullétet s nem esztétikai megrendülést válthat ki a kegyetlenkedés, az agresszivitás. Épp ezért nem képes - minden sejtető szándéka ellenére sem - provokatívan hatni a *Nexxt*. Bármit imitál is, mindenképpen fikció marad. *Es* a fikciós műfajokban - miután a művészetek az összes tabut rég ledöntötték - semmi nem hat botrányosnak. Nincs semmi, amivel egy trónkövetelő nemzedék szembefeszülhetne. Lázadásra esélyt sem ad a világ, hisz' lassan maga a valóság is oly botrányossá válik, hogy erős indulatok helyett közönyt vált ki.

P. S.: Miközben ezt a cikket fogalmaztam, Schilling Árpád az Origo olvasóival

chatelt. Elmondta, hogy nagyon elégedett az előadással, sok munka van benne, kétévnyi erőfeszítés. Az egyszerű színháznézők nagyon szeretik a produkciót, a szakma kilencven százaléka azonban elutasítja. Valószínűleg irigységből. Nagyon sok pénzből, külföldi források bevonásával készült a *Nexxt*, és „a szakma azon része, amelyik hasonló produkciókat nem hozhat létre irigykedhet”. Ismerős formulák ezek. Schilling Árpádot tehetségesebbnek gondolom annál, semhogy középszerűek hátrító gesztusaira lenne utalva. Nyilván a sok pénz (és a sok munka) most akadályozza őt a tisztánlátásban. Különbönből belátná, hogy szándékait ezúttal nem sikerült színházi hatással formálnia

SÁNDOR L. ISTVÁN

Tasnádi István: *Nexxt* (Kréta Kör Színház)

Díszlettervező: Ágh Márton. Jelmeztervező: Varga Klára. Fénytervező: Bányai Tamás. Videó: Hollós Péter, Szirtes Attila. Operatőr: Nagy András. Koreográfia: Magyar Eva. Zene: Monori András. Rendező Schilling Árpád

Szereplők: Udvaros Dorottya, Mucsi Zoltán, Bodó Viktor, Terhes Sándor, Nagy Zsolt, Csányi Sándor, Bánki Gergely, Láng Annamária, Péterfy Borbála, Pokorny Lia, Sárosdi Lilla, Vinnai András, Pálóczi Tivadar, Rác Gábor. Zenészek: Eichinger Tibor, Herbolgy László, Jelesity Péter, Monori András, Nagy Péter.

ALFRED JARRY: ÜBÜ KIRÁLY DE HOL A SZAHAR?

„Szahar!” Übü papa legendás darabnyitó szavait talán azok is ismerik, akik soha nem látták, nem olvasták a darabot. Napjaink színházi előadásait nézve (hallgatván), szinte hihetetlen, hogy jó évszázadnyival ezelőtt a *merdre* emlegetése jókora botrányt okozhatott Párizsban. Persze a botrány kiváltója aligha csupán a címszereplő mérsékelten trágár szavajárása lehetett. Közhelyesen azt mondhatnánk, inkább a darab szelleme sokkolhatta a publikumot. Az, ahogy az egyszerű diáktréfa kiteljesedik, ahogy a (tanárról mintázott) torzkép egyetemessé válik, magába sűrítve a kisszerű aljasság, ostobaság, kapzsiság, erkölcsstelenség legrémisztőbb vonásait. S még inkább a mód, ahogy Jarry mindezt ábrázolja: az a meghökkenítő stílárius gátlástalanság, mellyel a szerző az abszurd, elvonatkoztatott példázatot a farce vaskos köpenyében burkolja, s ráadásul szinte parodisztikus Shakespeare-reminiszcenciákkal látja el. Übü története így lesz egyszerre parabolisztikus és nyersen konkrét, háborzongató és ordináren mulatságos. Igen, ordináren: aligha van még egy hasonló esztétikai értékű dráma, amely helyenként ennyire nyíltan közönséges lenne.

Az *Übü király* hálás színpadi nyersanyag, de színrevitele nem könnyű feladat: rendezője számos csapdába belesétálhat. Az aktualizálás lehetősége csábító ugyan, ám óhatatlanul leszűkíti az előadás értelmezési tartományát. A példázatjelleg erősítése viszont éppen potenciális gyúanyagától foszthatja meg a bemutatót. S nemcsak e tekintetben kell az optimális közéletet eltalálni, hanem a stilizáció mértékét vagy a szöveg relatív ordinárenságának felvállalását illetően is. S ez az, ami az Új Színházban Kiss Csabának ezúttal nem sikerült igazán.

Kiss Csaba *Übüje* szakmailag színvonalas, számos kitűnő rendezői ötletet felvonultat, erős színészi alakításokban gazdag, de kellemes, szellemes, kedves előadás. Ez a „de” pedig az *Übü király* esetében aligha dicséret. A színrevivők egyértelműen (és csaknem kizárólagosan) a példázatjelleg, a realista játékmód és az ízlésség mellett döntöttek, helyenként csaknem felismerhetetlenül megszelídítve a szöveget. Kiss ezúttal is alapos, körültekintő dramaturgiai munkát végzett: számos „vadhajtást” lenyesegetett, szerepeket húzott ki, élt a szerepösszevonások kézenfekvő lehetőségével (az előadásban mindössze nyolc színész szerepel), felerősítette a Shakespeare-párhuzamokat, helyenként erősítette a textus logikai kauzalitását. A szerepösszevonások leginkább a játéklehetőségek bővítését célozzák; annak például, hogy a lemészárolt Vencel királyt, a dinasztiaalapító őst és a bosszúhadjáratot vezető Elek cárt ugyanaz a színész (Nagy Zoltán) játssza, nincs különösebb mélysége (sem a hatalmon lévők személyes felcserélhetőségét, identitásuk jelentéktelenné válását nem jelzi, a Kott-féle Shakespeare-interpretáció persziflázsként nem hat). Néhol maga a színészválasztás is ötlet; az például, hogy Bugrislav királyfit színésznő (Botos Eva) alakítja, szellemes megoldás, színészi hozadékát valószínűleg több, mintha egy kisfiúra bíznák a szerepet, de a helyzet ironiáját nem erősíti, a figurát nem teszi többretegűvé, sőt, az óhatatlanul is Jeanne d'Arc-i asszociációkat keltő alak még tompítja is a történelem abszurditását.

A rendező szinte minden egyes jelenetet „kitalál”. Jó érzékkel adagolja az apró játékleleteket, hol felpörgeti, hol lassítja a tempót, rész-